

Kvarteret Dana i Köping

På gränsen till medeltiden

Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning

RAÄ 148:1
Kvarteret Dana
Köpings stadsförsamling
Västmanland

Ulf Alström

Innehållsförteckning

Inledning	1
Målsättning och metod	1
Undersökningsresultat.....	1
Tolkning och utvärdering.....	4
Referenser	5
Kart- och arkivmaterial	5
Otryckta källor	5
Litteratur	5
Tekniska och administrativa uppgifter.....	5
Figur	6
BILAGOR.....	7
Bilaga 1. Fyndtabell.	7

Utgivning och distribution:
Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen
Stora gatan 41, 722 12 Västerås
Tel: 021-80 62 80
Fax: 021-14 52 20
E-post: info@kmmd.se

© Kulturmiljövård Mälardalen 2009.

Omslag: Bebyggelsen runt Rådhuset cirka 1700 (detalj från Scecia antiqua et hodierna).

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet. Ärende nr MS2006/01407.

ISSN: 1653-7408
ISBN: 978-91-86255-15-2

Västerås 2009.

Inledning

På grund av byte av fjärrvärmeledning i kvarteret Dana i Köping har Stiftelsen Kulturmiljövård Mälardalen, genom Ulf Alström, utfört en arkeologisk förundersökning i form av en schaktningsövervakning. Arbetet genomfördes under september månad 2008 efter ett beslut av Länsstyrelsen i Västmanlands län (dnr 431-8945-08) daterat 2008-08-25. Beställare av den arkeologiska schaktningsövervakningen var Köpings kommun, Tekniska kontoret, som också bekostade undersökningen.

Målsättning och metod

Målsättningen med den arkeologiska schaktningsövervakningen var att dokumentera kulturlager och anläggningar som kunde påverkas av de nya fjärrvärmerören. Om mer komplexa anläggningar och kulturlager framkom skulle samråd ske med berörda parter. Målsättningen med schaktningsövervakningen var också att begränsa kulturlager och anläggningar inom schaktet. En bedömning av anläggningarnas karaktär, ålder och antal, tillsammans med fynden, skulle också göras. Fynd från dumpmassor och störda, omrörda lager togs inte tillvara.

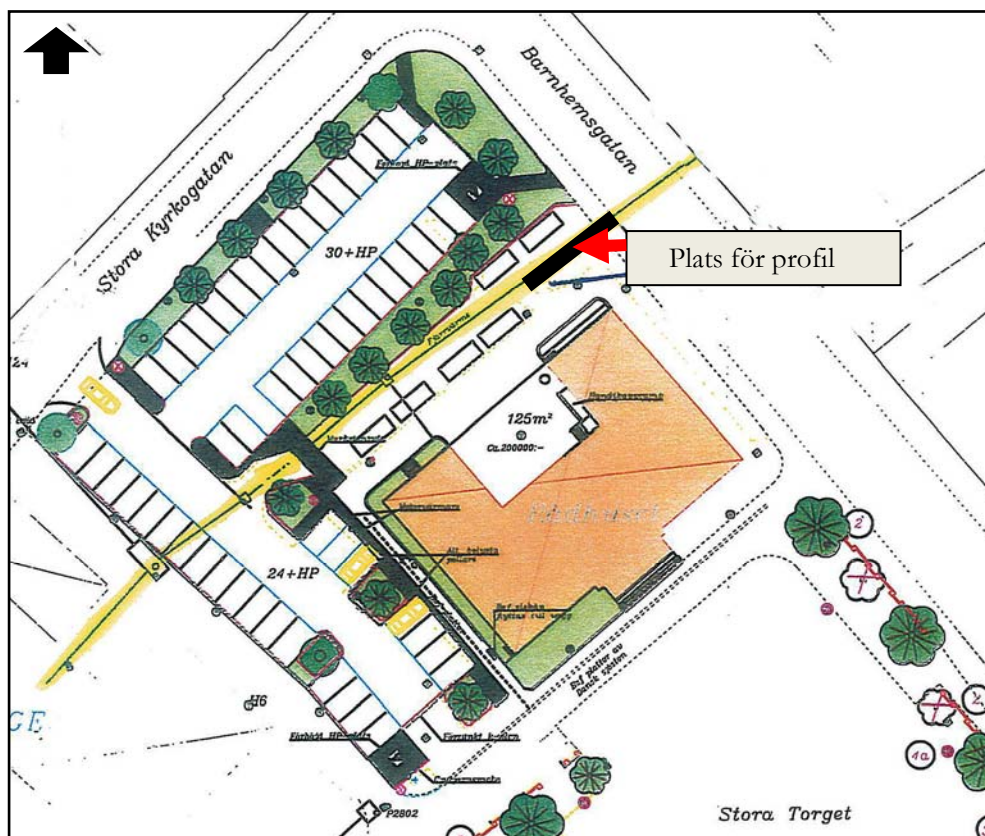
Figur 1. Omfattande störningar i schaktets västra del omintetgjorde insamlandet av arkeologisk information. (Foto U. Alström.)

Långa sträckor av undersökningsschaktet var tyvärr redan så störda av sentida aktiviteter att det bara delvis gav ifrån sig någon arkeologisk information. I öster vid Barnhemsgatan var dock kulturlagren sporadiskt intakta varför en profil upprättades och ¹⁴C prov togs.

Undersökningsresultat

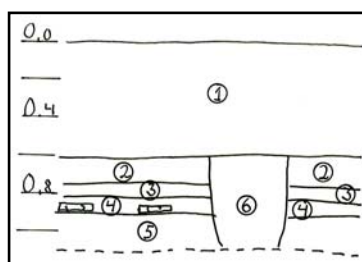
Schaktets längd var cirka 70 m. Bredden var cirka 1,2 m på de flesta ställen. Djupet var efter hela schaktlängden minst 1 m i stället för planerade 0,5-0,7 m. Den västra delen av schaktet, cirka 40 m, innehöll mycket lite information. Här har kulturlager funnits men de rester som återstod var rejält omrörda. Ett exempel på det är det mörka partiet centralt på figur 1. Det omges av rör, kablar och fjärrvärme.

I östra delen av schaktet fanns ett mer distinkt cirka 0,4 m tjockt mörkt, organiskt kulturlager bevarat på en sträcka av cirka 12 meter.

Figur 2. Kvarteret Dana med Rådhuset. Gul linje markerar fjärrvärmeschaktet. Svart tjock linje markerar kulturlagrets utsträckning. Röd pil markerar platsen för profilritning samt var de två ^{14}C proven insamlades. (Karta Köpings kommun. Skala 1:800.)

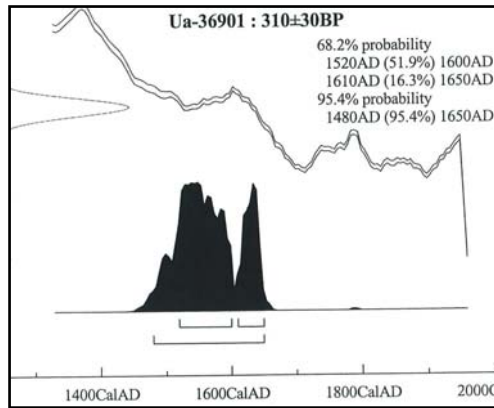
Det huvudsakliga innehållet i kulturlagret var mörk jord med träflis och inslag av gödsel. Där profilen ritades fanns vad som i fält tolkades som ett trägolv som låg på blåleran. Från kulturlagren, nummer 2 och 4 på profilritningen, som låg på träplankorna insamlades tre keramikskärvor och en bit fönsterglas. Här togs också två ^{14}C prov.

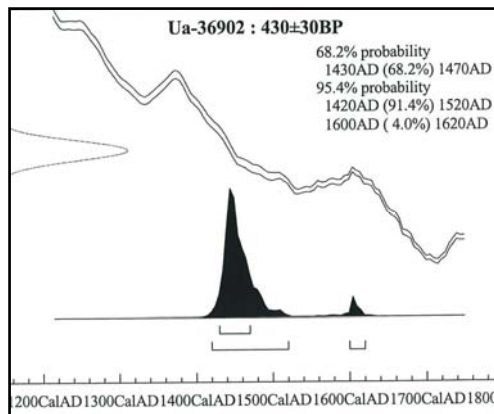
Figur 3. Profilritning från markerad plats norr om Rådhuset. 1) sättilager med grus, 2) mörk jord med träflis och gödsel, 3) lerlins, 4) mörk jord med träflis, gödsel samt plankor, 5) ren blålera, 6) nergrävning från senare tid. Streckad linje är schaktbotten. (Profil skala 1:40).

Trots att det finns inslag av gödsel i kulturlagret ovan plankorna tolkas byggnaden som ett bostadshus. Främsta anledningen till den tolkningen är den bit fönsterglas som påträffades i lager 2 men även de få keramikskärvorna från lager 4. Lerlagret med beteckning 3 är ett påfört lager vilket antyder att byggnaden haft mer än ett golv under tiden huset existerat.

Från lager 4 togs två prover för ^{14}C datering. Till det ena provet, provnummer 1, användes ett benfragment. Prov 2 togs på en liten träkvist.

Figur 4. ^{14}C -provet visar med 95 % sannolikhet att benet kommer från ett djur som dött (slaktades) under perioden 1480–1650 vår tideräkning. Med 50 % sannolikhet kan benet dateras till 1520–1600 vår tideräkning (Possnert 2008).

Figur 6. ^{14}C -provet visar med 91 % sannolikhet att kvisten slutade växa under perioden 1420–1520 vår tideräkning. Med 68 % sannolikhet kan kvisten dateras till 1430–1470 vår tideräkning (Possnert 2008).

Man bör alltså med stor sannolikhet kunna datera byggnaden till slutet av medeltiden och in i Ätten Vasas maktperiod under 1500-talet.

Det är en period som, enligt Björnånger, för Köpings del är en välståndstid. Livsmedelshandeln vid ett torg ansågs så viktig för handeln att nya torghandelsrättigheter officiellt stadsfästes 1474 av Sten Sture d.ä. Invid torget stod vid medeltidens slut omkring 20 bodar där köpmän och hantverkare sålde sina varor. Lika många bodar låg strax söder om torget vid Lilla Brogatan som nu heter Torggatan (Björnånger 1974, s. 35,37). Intressant är att fönsterglas hittades i det som troligen var en bodmiljö omkring år 1500. Fönsterglas har dock tillverkats i Sverige tidigare, t.ex. i klostret i Vadstena i början av 1400-talet (Gejrot 1996, s. 91). Det tycks alltså som om man kan bekräfta det arkeologiska materialet och dateringarna med hjälp av skriftliga källor. Keramiken som påträffades tillhör den yngre röd godsgruppen med gul glasyr. Dateringen sätts till 1600-talet.

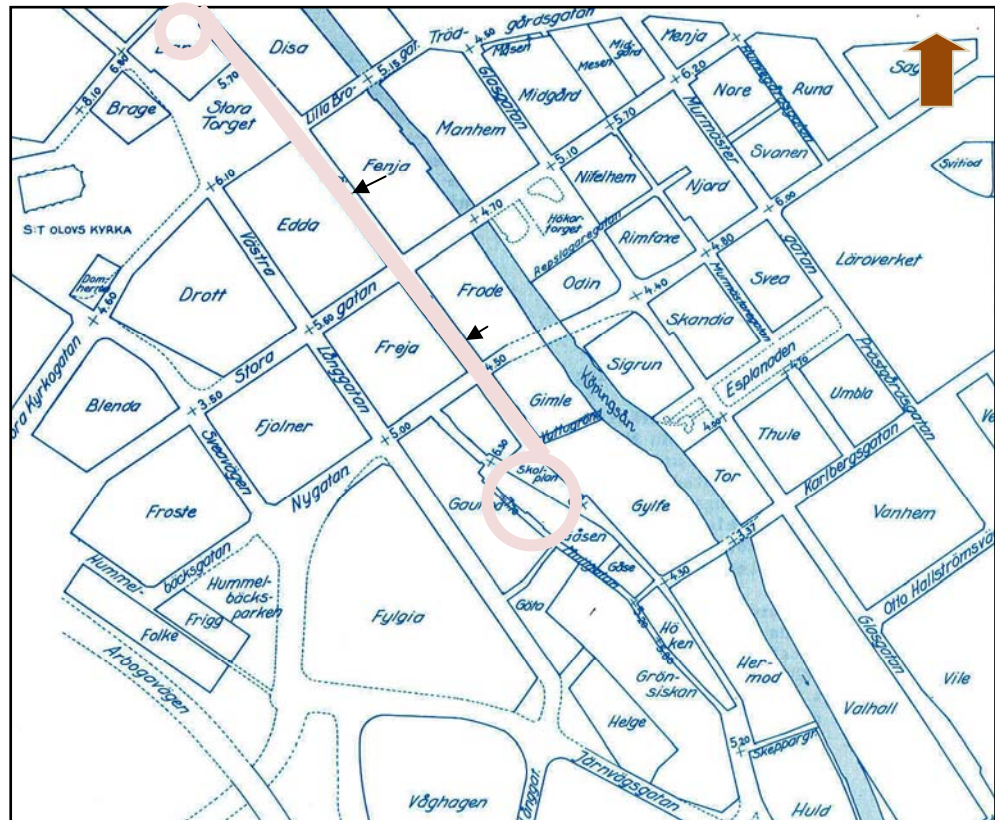

Figur 7. Fönsterglas från byggnaden med trägolvet. Glaset kan dateras till 1500–1600-talen. (Bild U. Alström).

Tolkning och utvärdering

Trots att våra medeltida städer utsatts för hårdhänta urschaktningar av kulturlagren är det ännu inte för sent att utvinna information om deras historia. Fjärrvärmeschaktet i kvarteret Dana hade stora störningar i kulturlagren efter en lång sträcka. Trots det fanns några löpmeter i schaktet där ett kulturlager faktiskt kunde dokumenteras och dateras. Lagret dateras till 1400–1500 talen med hjälp av ^{14}C dateringar. Det dokumenterade arkeologiska materialet kan överrensstämma med de skriftliga källorna som belyser utvecklingen i området vid Torget och nedanför kyrkan. Materialet är dock sprött. Därför krävs ytterligare arkeologiska iakttagelser.

Schaktningsövervakningar i Östra Långgatan söder om torget har emellertid avslöjat kulturlager från 1200 – talet och fram till 1600–talet (Alström 2007, Alström 2009 under arbete). Ytterligare söderut vid Mullgatan låg fram till 1400–talet Sankt Olofskyrkan (Björnäng 1974). Den kyrkodateringen tillsammans med ^{14}C proven i Östra Långgatan och kvarteret Dana betyder onekligen att Köping hade en stor utbredning under medeltid. I nord-sydlig riktning bör staden ha varit cirka 500 m lång. Om stadens bredd vet vi ännu inte så mycket.

Figur 8. Köpings centrala delar. Övre cirkeln markerar kv. Dana och aktuella undersökning med datering till 1400–talet. Strecket markerar Östra Långgatan där den övre svarta pilen markerar platsen för ^{14}C prover med datering till 1200–tal. Den nedre pilen markerar platsen för ^{14}C datering till medeltid. Den nedre cirkeln markerar platsen för Sankt Olofskyrkan med kyrkogård (Alström 2007, Alström under arbete, Björnäng 1974). (Karta Medeltidsstaden 11).

Referenser

Kart- och arkivmaterial

Ekonomiska kartan 10G:80. Skala 1:20 000.

Köping. Medeltidsstaden 11. Rapport. Riksantikvarieämbetet och Statens Historiska Museer. Stockholm.

Otryckta källor

Possnert, G., 2008. Resultat av ¹⁴C dateringar av material från Västmanland. Ångströmlaboratoriet. Tandemlaboratoriet. Uppsala Universitet. Uppsala.

Litteratur

Alström, U., 2007. Fjärrvärme i Ö. Långgatan. Arkeologisk förundersökning i form av schaktningsövervakning. Kulturmiljövård Mälardalen. Rapport 2007:51. Västerås.

Björnånger, O., 1974. Köping. Stad från tidig medeltid och fyratusenårig kulturbygd. Utg. av Köpings kommun. Köping.

Dahlbergh, E., 1920. Svecia antiqua & hodierna. (Nytryck.) Stockholm.

Gejrot, C., 1996. Vadstenadiariet. Latinsk text med översättning och kommentarer. Kungliga Samfundet för utgivande av handskrifter rörande Skandinaviens historia. Handlingar del 19. Stockholm.

Tekniska och administrativa uppgifter

KM dnr:	08101
Länsstyrelsen dnr, beslutsdatum:	431-8945-08
Undersökningsperiod:	12, 17 september 2008
Arkeologtimmar:	7,5 timmar
Exploateringsyta:	Cirka 70 löpmeter schakt
Personal:	Ulf Alström
Belägenhet:	Kv. Dana
Ekonomisk karta:	10G:80
Koordinatsystem:	Rikets
Koordinater:	X 6599198 Y 1510875
Inmättningsmetod:	Manuell
Dokumentationshandlingar:	Samtligt dokumentationsmaterial återges i rapporten
Fynd:	Fynden F1–F3 förvaras på KM i väntan på fyndfördelning

Figur

Kartor ur allmänt kartmaterial © Lantmäteriet Gävle. Ärende nr MS2006/01407.

Figur 9. Undersökningsplatsens läge markerat med en ring. Utdrag ur Ekonomiska kartan. Skala 1:20 000.

BILAGOR

Bilaga 1. Fyndtabell.

Fyndnr	Sakord	Material	Egenskap	Vikt, gr	Antal	Antal. fragm.	Frag m. grad	Fyndomständighet
1	Rödgoods	Lera	Fotdel till gryta	60	1	1	-	Lager 4
2	Rödgoods	Lera	Glaserat fat	14	1	2	-	Lager 4
3	Glas	Glas	Fönster	3	1	3		Lager 2